

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren ilk on yıl içinde eğitim alanında pek çok devrim gerçekleştirmişti. Cumhuriyeti kuran kadro, eski rejimin tüm kalıntılarını eğitim sisteminden temizlemeyi ve yerine, çağdaş, laik eğitim ilkeleri koymayı başarmıştı. Öğretim Birliği Yasası çıkarılarak tüm eğitim kurumları tek bir çatı altında birleştirilmiş; laiklik tüm eğitim sisteminin temelini oturtulmuştu. Yeni Türk Alfabesinin kabulü ve onu izleyen okuma yazma savaşımı; Millet Mektepleri, Türkocakları –daha sonra Halkevleri- kanalıyla oldukça büyük bir başarı kazanmış, genç Türkiye Cumhuriyeti okuma yazma savaşımında azımsanamayacak bir mesafe kaydetmişti.

Devrim Hükümeti; toplumsal yenileşme, toplumsal kalkınma, topluma ulus kimliği kazandırma ve yeni rejimin istediği insan tipini yetiştirmenin, eğitim kanalıyla gerçekleşeceği düşüncesinden hareketle bu konunun üzerinde önemle duruyordu. Ancak yapılan tüm çalışmalara rağmen, eğitim sorunu, ülke genelinde, istenen ölçüde çözülememişti. Bu çözümsüzlük özellikle kırsal alanda kendini göstermekteydi.

“1935 yılı nüfus sayımına göre şehir ve kasabalarda ki nüfus 3.799.742, köylerde ki nüfus 12.400.952’dir. Şu halde bu rakamlara göre nüfusun %10’u hesabıyla köylerimizde 1.240.095 çocuk ilköğretim yaşlarına girmiş bulunmaktadır¹.”

Bu yıllarda Türkiye’de yaklaşık 40000 köy vardı ve bu köylerin yaklaşık 32000’inde nüfus 400’ün altındaydı².

Aynı yıllarda köylerdeki öğretmen, öğrenci ve okul sayıları ise şöyleydi: 1935/36 öğretim yılında köylerdeki 4.923³ ilkokulda 6.859⁴ öğretmen çalışmakta, bu kurumlara 368.593⁵ öğrenci devam etmekteydi.

---

* Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

¹ Ulus Gazetesi 10 Nisan 1937, *Basında Köy Enstitüleri*, C.1, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, s. 21.

² İsmail Hakkı Tonguç, *Kitaplaşmamış Yazıları*, C. 1, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 1997, s. 115.

³ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*, DiE: 727, Hüsnitabiat Basımevi, İstanbul, 1942, s. 10.

⁴ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*, s. 12.

Bu durumda, köylerde yaklaşık 900.000 çocuk ilköğretime devam etmemekte/edememektedir. Yeni rejimin en büyük sorunu, bu az nüfuslu köylere okul yapmak, buralara öğretmen yetiştirmektir.

I. KÖY ENSTİTÜLERİNE GİDEN YOL VE ENSTİTÜLERİN AÇILMASI

Genç Türkiye Cumhuriyetinin çok kısıtlı bir bütçesi, yuvarlak rakamlarla sadece 5.000’inde okul bulunan 40.000 köyü ve buralara eğitimi, dolayısıyla Cumhuriyeti götürme zorunluluğu vardı. Aksi taktirde ne devrimler kökleşebilir ne de ‘muassır medeniyetler’ seviyesine ulaşabilirdi.

Bu durum, kırsal alandaki eğitim sorununun nicel yönünü oluşturmaktaydı. Kırsal alandaki eğitim sorununun çözümünün ne denli önemli ve gerekli olduğu daha Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllardan itibaren dile getirilmeye başlanmıştır. Mesela 1926 yılında TBMM’de Maarif Bütçesi müzakereleri sırasında “İsyan sahası olan 13 doğu ilindeki bütün okulların sayısı 215’dir. Okul çağındaki 382.182 öğrenciden 8.376’sı okumaktadır. Efendiler! Bu zavallı halkı okutmak lazımdır. Yoksa falan beyin, filan şeyhin peşine gider⁶.” diyalogu geçmektedir.

Demek ki Cumhuriyet rejimi gelişip güçlenecek, kökleşecekse kendi neslini biran evvel yetiştirmeli, halkı aşiret liderleri ve şeyhlerin boyunduruğundan biran evvel kurtarmalı, birey olmasını sağlamalı ve ulus bilinci aşılmalıydı ki bu da ancak eğitimle mümkündür.

Kırsal alandaki eğitim sorununun bu nicel yönünden başka bir de nitel yönü vardı ki en az onun kadar önemlidir. Bu da şudur: Şehirdeki öğretmen okulundan çıkanlar burada şehir kültürü ve şehir yaşantısı içinde yetişmektedirler. Böyle olunca köylere gittiklerinde buralara ısınmamakta adapte olamamaktadırlar. Köylü, öğretmeni kendinden görmemektedir. Öğretmen onlar için yabancı biridir. Bir ‘yaban’ dır. Ayrıca klasik öğretim şekli ve müfredat köy realitelerini dikkate almadığından verilen kuramsal bilgiler köylünün ilgisini çekmemekte, okula soğuk bakmalarına neden olmaktadır. Okul, onlar için, gereksiz, boş bilgiler veren bir yerdir. Çocukların, köy yaşantısında kullanabileceği işine yarar bilgiler vermemektedir. Çocuklar; tarlada, bahçede çalışarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadırlar. Bu sebeple de böyle boş bilgiler veren yerlere gitmeleri anlamsızdır. Daha Sakarya Savaşı sırasında Kazım Nami, bu konuda şunları söylemektedir:

---

⁵ Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, *İlk Tahsil Çağındaki Çocuklar İstatistiği 1940*, s. 14.

⁶ TBMM Zabıtlar, 1926 Yılı Maarif Bütçesi Müzakereleri’nden naklen, İlhan Başgöz, *Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 148, not: 63.

“Eğitim İdaresinin köye gönderdiği öğretmen, bir kere köylüyü kendinden aşağı görüyor köy çocuklarını sevmiyor, köylünün hoş görmediği kıyafetlerle geziyor, öğrenciye öğrettiği bilgilerden köylü bir fayda görmüyor. Buna karşılık, köyün imamı, çocuklara Kuran İlmihal, Muhammediye öğretiyor, mescitte köylüye beş vakit namaz kıldırıyor, köylünün cenazelerini kaldırıyor, imam köylünün ahiret işlerinin yanı sıra dünya işlerini de görüyor. İmamın köylü tarafından verilmiş bir evi, bir tarlası var, aynı zamanda hasat zamanı her köylü bütçesine göre imama pay veriyor, nikahlarda, doğumlarda imama para veriyorlar. Ramazanlarda teravih parası ödüyorlar. İmam köylünün kavgalarını da çözüyor. Böyle olunca köylü öğretmeni değil, imama baş tacı ediyor⁷.”

‘Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinin ünlü eğitimcisi olarak kabul edilen’ İsmail Hakkı Baltacıoğlu da aynı konuya değinmekte ve Maarifte Bir Siyaset adlı incelemesinde şöyle yazmaktaydı.

“Öğretmen okullarına devam edenler hep şehir ve medeniyet zadesidirler. Köy ve memleket ruhu ile ruhlanmamaktadırlar... Öğrenci öğretmen olmaktan çok aydın olmayı düşünür... Şehir öğretmen okulları bütün azamet ve üstünlükleri ile birer memur mektebi gibi yaşar dururken mezunlarını, fakir, cahil köylere göndermeyi düşünmek pek yanlıştır... Biz nasıl mektep yapalım? diye değil, köylü bizden nasıl mektep istiyor diye düşünmeliyiz⁸.”

Görülen o ki o yıllarda dile getirilen köye gönderilen öğretmenlerin köye, köy yaşantısına uyumu sorunu, uygulanan eğitimin köylünün işine yaramadığı görüşleri 1930’larda, Türkiye’de halen geçerliliğini koruyan ve çözülmeyen köy eğitiminin başarılı bir şekilde gerçekleşmesini imkansız kılan sorunlardı.

Kırsal alandaki eğitimin hem nicel hem nitel sorunları çözülmeyen ne Kemalist Devrim yayılabilir, ne ‘muassır medeniyetler’ seviyesine çıkılabilir, ne de halk, geleneksel ve dinsel güçlerin boyunduruğundan kurtararak ulus bilinci yaratılabilirdi.

Öyleyse Kemalist kadronun yepyeni bir eğitim hamlesi yapması gerekiyordu. Bu öyle bir hamle olmalıydı ki, hem okul bekleyen 35.000 köye en az masrafla okul yapılabilirdi, hem bu okullarda çalışacak köy şartlarına uygun öğretmenler yetiştirilebilirdi, ve yetiştirilen bu öğretmenler, köye okuma yazmanın yanı sıra köyün işine yarayacak, köyü ‘canlandırarak’ bilgilerle donatılabilirdi. İşte Kemalist kadronun gerçekleştirmesi gereken eğitim hamlesi tüm bu vasıfları taşımalı idi.

---

⁷ Kazım Nami Duru, “Köy mü Kasaba mı?” Anadolu Terbiye Mecmuası, Sayı 2, Şubat 1338 (1922) den naklen, İ. Başgöz, *a.g.e.*, s.153, not.72.

⁸ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Maarifte Bir Siyaset*, Tacettin Matbaası, İstanbul, 1935’den naklen, Necdet Ekinci, *Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ank. 1997, s. 82, not: 169.

Kırsal alandaki eğitim probleminin çözümüne yönelik ilk atılımlar Atatürk zamanında başlamıştır. 1936 yılında askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapmış, okuma-yazma bilen, köylü gençlerin, 8 aylık bir kurstan geçirmek suretiyle, köyelerine eğitmen olarak gönderilmesi girişimi olan Eğitmen Kursları açılmıştır. Bu kurslarda eğitmen adaylarına okuma-yazma öğretimi konusu anlatıldığı gibi, inşaatçılık, hayvancılık ve modern tarım teknikleri gibi birtakım konular uygulamalı olarak gösteriliyordu. Böylece köye gönderilecek öğretmen köylünün yardımıyla okul binasını kurabilecek- zira pek çok köyde okul binası yoktu- ayrıca eğitime devlet tarafından sağlanacak toprak üzerinde kursta gördüğü zirai bilgilerin ışığında üretim yaparak köylüye örnek olacaktı. Bu kurslar oldukça başarılı olmuş ve pek çok köyde bu eğitmenler aracılığıyla okullar açılmıştır. Eğitmenler yalnızca üç sınıflı köy okulları açıyorlar ve öğrencileri üçüncü sınıfa kadar okutuyorlardı. Ayrıca köyün gençlerine de okuma-yazma öğretme görevleri vardı. Bunu açtıkları akşam kursları ile sağlıyorlardı⁹.

Bu uygulamadan başarılı sonuçlar alınması üzerine, Eğitmen Kurslarında uygulanan temel eğitim felsefesinden hareketle, bu girişimleri daha sistematik hale getirme çalışmaları başlatıldı ve nihayetinde, 1937 yılında Köy Öğretmen Okulları girişimi başlatıldı. Köy Öğretmen Okullarının ilkleri, Eskişehir Mahmudiye Bucağında ve İzmir Kızıllıçullu'da açıldı. Bu okullar köye öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuşlardı. Daha sonra sayıları dörde çıkarılan bu okullar aslında ileride açılacak olan Köy Enstitülerinin de temelini teşkil eden kurumlardı. Bu kurumlarda yalnızca genel kültür dersleri değil, aynı zamanda zirai dersler ve uygulamalara da yer veriliyordu. Böylece buradan yetişecek öğretmenlerin köylere bir takım modern ziraat tekniklerini bilerek gitmesi tasarlanıyordu.¹⁰

Bu okullardan elde edilen başarı ve kazanılan tecrübeler ışığında 17 Nisan 1940 tarihinde TBMM'de önemli bir yasa çıkarıldı: 3803 sayılı Köy Enstitüleri Yasası. 17 Nisan 1940 tarihinde Köy Enstitüleri yasasının çıkmasıyla, daha önce açılmış bulunan Köy Öğretmen Okulları, Köy Enstitülerine dönüştürüldü ve ülkenin pek çok yerinde, daha sonra sayıları 21'i bulacak olan, Köy Enstitüleri açıldı.

---

⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız, Bahattin Uyar, *Tonguç'un ve Eğitmenleri*, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara, 2000. Ayrıca, Süleyman Edip Balkır, *Eski Bir Öğretmenin Anıları*, Arı Kitabevi, İstanbul, 1968.

¹⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız, Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Modeli*, TTK Yayınları, Ankara, 1996. Ayrıca Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000.

II. KÖY ENSTİTÜLERİNDE EĞİTİM – ÖĞRETİM

Köy Enstitüleri, köye öğretmen yetiştirmek için kurulmuş kurumlardı. Buradan yetişecek öğretmenler; köye uyum sağlayabilecek, köyden kaçmaya çalışmayacak, köylüye kendini kabul ettirecek şekilde yetiştirilmek isteniyordu. Peki bu nasıl sağlanacaktı. Köy Enstitüleri yasasının gerekçe kısmında bu sorunun cevabı verilmektedir.

Gerekenin 6. maddesinde “Şimdiye kadar köye hep büyük şehirlerimizde kurulmuş öğretmen okullarında yetiştirdiğimiz şehirli gençleri yolladık. Bu okullar daha ziyade şehir ve kasabaların ihtiyaçları düşünülerek kurulmuş kurumlardı..Bu müesseseden yetişen öğretmenlerin köy şartlarına uyamadıkları görülmüştür. Bunun için müstakbel köy öğretmenlerini görecekları hizmetin icaplarına uygun şekil ve şartlar altında yetiştirmek zaruridir...Bunun için öğretmen namzedini köyden almak, köyden alınmış çocukları köy hayatından uzaklaştırmayan bir muhit içinde yetiştirmek gereklidir¹¹.” denilmektedir. İşte bu sebeple Köy Enstitülerine, yalnızca ilkokulu bitirmiş köy çocukları alınıyordu ve bu kurumlar şehir merkezlerinde değil şehir dışında açılmışlardı.

Ancak bu kurumların yetiştireceği öğretmenlerden beklenenler; sadece köyden kaçmayacak, köyde çalışmayı bir angarya olarak görmeyecek vasıfta yetişmeleri ve köydeki çocuklara okuma yazma öğretmeleri değildi. Onlardan çok daha fazlası bekleniyordu.

3803 sayılı yasanın 6. maddesi bu konuyu çok net olarak açıklamaktadır. Maddede şöyle denilmekteydi. “Köy Enstitülerinden mezun öğretmenler tayin edildikleri köylerin her türlü öğretim ve eğitim işlerini görürler. Ziraat işlerinin fenni bir şekilde yapılması için bizzat meydana getirecekleri örnek tarla, bağ ve bahçe, atölye gibi tesislerle köylülere rehberlik eder ve köylülerin bunlardan istifade etmelerini temin ederler¹².”

Kısacası Cumhuriyet rejimi Köy Enstitülerinde yetişecek öğretmenler aracılığıyla hem kırsal alandaki okuma-yazma sorununu çözmek, ve hem de köyü modernize etmek istiyordu.

Durum böyle olunca bu kurumlarda uygulanan eğitim-öğretim de diğer öğretmen okullarından büyük farklılıklar göstermekteydi. Aslında bu farklılıklar iki ana başlık altında düşünülebilir.

Birincisi Köy Enstitülerinde okutulan derslerin diğer öğretmen okullarından farklı olmasıdır. Bu fark, bu kurumlarda, öğrencilere genel bilgi

---

¹¹ 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, *Köy Enstitüleriyle İlgili Yasalar*, C.1, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 35.

¹² 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, *Köy Enstitüleriyle İlgili Yasalar*, C. 1, s. 27.

derslerinin yanı sıra, ziraat ve sanat dersleri okutulması ve bu derslere yönelik uygulamalar yaptırılması noktasındadır. Köy Enstitüleri Öğretim programına göre;

Köy Enstitülerindeki beş yıllık (260 hafta) öğrenim süresinin; “114 haftası Kültür derslerine, 58 haftası Ziraat derslerine ve çalışmalarına, 58 haftası sanat derslerine ve çalışmalarına, 30 haftası da tatillere¹³” ayrılır.

Görüldüğü üzere genel kültür dersleri Enstitüdeki öğretimin yarısını oluşturmaktadır. Geri kalan sürenin yarısı ziraat derslerine ve çalışmalarına, diğer yarısı da teknik ders ve çalışmalara ayrılmıştır. Bu durum haftalık çalışma zamanlarında da belirtilmiştir. Enstitülerdeki haftalık çalışma 44 saattir. Bunun 22 saati kültür derslerine, 11 saati ziraat ders ve uygulamalarına, 11 saati de teknik ders ve uygulamalara¹⁴ ayrılmıştır

Enstitülerin Öğretim programında göze çarpan bir nokta da bu kurumlardaki eğitim-öğretimin yoğunluğudur. Zira, Enstitülerde beş yıllık tatil toplamı 30 haftadır. Öyleyse yıllık tatil* 6 hafta yani 1,5 aydır. Dolayısıyla 10,5 ay eğitim yapılmaktadır ki bu, diğer ortaöğretim kurumlarından daha fazla bir zaman demektir. Ayrıca programda, Enstitülerdeki haftalık çalışma saati 44 olarak belirtilmiş ki bu haftalık çalışma da yine diğer ortaöğretim kurumlarından daha yoğun bir çalışma olduğunu gösterir.

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitimin ikinci ve daha önemli olan ayırıcı özelliği ise uygulanan eğitimin temel felsefesi noktasındadır. Bu kurumlarda uygulanan eğitim felsefesi; ‘iş içinde, iş aracılığıyla ve işe yönelik’ eğitimidir. Bu şu demektir: Enstitülerde okutulacak ziraat ve sanat dersleri yalnızca teorik olarak değil uygulamalı olarak gösterilecektir. Yapılan uygulamalar ise üretime yönelik olacaktır. Bu durum, Enstitülerde uygulanan eğitim-öğretimi diğer meslek okullarından ayıran ve onlara özgünlük katan yanlarından en önemlisini oluşturmaktadır. İş içinde ve işe yönelik eğitim yöntemi, “öğretimde o güne kadar hiç olmayan yada çok gerilerde olan iki öğeyi öne çıkardı. Bunlardan birincisi öğrenci etkinliği, ikincisi ise üretimdir¹⁵.”

Gerçekten de Enstitülerde öğrencilerin derse katılımı büyük boyutlardadır. Bunun böyle olması da doğaldır. Çünkü Enstitülerde dersler uygulamanın içinde gösterilmekte ve bu uygulamalar da üretime yönelik olmaktadır. Böyle olunca uygulama çalışmaları öğrenciler ve öğretmenlerin ortak-

---

¹³ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, Maarif Matbaası, Ankara, 1943, Çizelge 1, s. 1.

¹⁴ Bakınız, Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, Çizelge 5,6,7, s. 5,6,7.

* Bu tatillere izin demek daha doğrudur. Zira Enstitülerin tüm öğrenci ve öğretmenleri aynı anda tatile çıkamazlardı. Çünkü bu kurumlarda uygulanan ziraat çalışmaları buna engeldi. Belirli işlerin belirli zamanlarda yapılması gerektiğinden sınıflar ve öğretmenler enstitüce planlanan şekilde izne çıkarlardı. Kurum hiçbir zaman kapanmazdı.

¹⁵ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2000, s. 217.

laşa yaptıkları bir üretim faaliyeti şekline girmektedir ki bu noktada öğrencilerin zaten derse katılmaması mümkün değildir. Enstitülerdeki uygulamaların alıştırma amacına değil üretime yönelik olması yukarıda açıklandığı türden bir yarar sağlamanın yanı sıra kısıtlı bir bütçesi olan ve İkinci Dünya Savaşı'nın tüm sıkıntılarını yaşayan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin omzundaki yükün bir nebze de olsa hafiflemesini beraberinde getirmiştir.

“İş yönteminin kendiliğinden getirdiği bir başka ilginç yenilik de derslerin gerçek işler içinde yapılmasıyla iş araç gereçlerinin eğitim araçları ve teknolojisi olması, böylece kendiliğinden zengin bir eğitim ortamı oluşmasıydı¹⁶.”

İşte Enstitülerde uygulanan eğitimin bu özelliğidir ki pek çok yabancı araştırmacının bu kurumları tez olarak hazırlamalarına; bazı ülkelerin Türkiye'deki Köy Enstitüleri kurumlarının benzerlerini kendi ülkelerinde kurmalarına; günümüzde halen bu kurumların gündemde yer bulmasına neden olmaktadır.

Şimdi Enstitülerde gösterilen üç ayrı ana kategorideki derslerin neler olduğunu ve ne şekilde işlendiğini çeşitli enstitülerden örnekleme yaparak açıklamaya çalışalım

A. ZİRAAT DERSLERİ VE ÇALIŞMALAR

Enstitü mezunu öğretmenlerden, yalnızca köydeki çocuklara okuma yazma öğretme değil aynı zamanda köye modern tarım tekniklerini sokma işlevi de beklendiği yukarıda açıklanmıştı. Doğal olarak köye modern tarımı sokması düşünülen öğretmenin ilk önce kendisinin bu bilgilere sahip olması gerekmektedir. İşte bu sebeptir ki Enstitülerde derslerin dörtte birini tarım ders ve çalışmaları oluşturmaktadır.

Beş yıl içinde Enstitülerde gösterilecek ziraat dersleri; “Tarla ziraatı Bahçe ziraatı Sanayi bitkileri ziraatı ve ziraat sanatları Zootečni, Kümes hayvancılığı, Arıcılık ve ipek böcekçiliği, Balıkçılık ve su mahsulleri¹⁷” derslerinden oluşmaktaydı. Bu dersler ve bu derslere ait uygulama çalışmaları; beş yıllık (260 hafta) Enstitüdeki öğretim süresinin 58 haftasını; haftalık 44 saatlik çalışma programlarının da 11 saatini, yani öğretim faaliyetlerinin dörtte birini oluşturmaktaydı..

Enstitülerde uygulanan ziraat eğitimi iki yönlü bir işlevi gerçekleştiriyordu. Bunlardan birincisi burada yetişmekte olan öğretmen adaylarına modern tarım tekniklerinin öğretilmesiyle bunları iyi birer çiftçinin bilgileri ile donanmış olarak köylere göndermekti. Bu durum köy enstitüsü çıkışı

---

¹⁶ Pakize Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 218.

¹⁷ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, Çizelge 6, s. 6.

öğretmenlerle köylere modern tarım tekniklerinin sokmayı amaçlayan hükümet için son derece rasyonel bir uygulama idi.

Elbetteki köye öğretmen olarak gönderilecek Enstitü mezunlarının, Enstitüde öğrendikleri modern tarım tekniklerini köylerde uygulayabilmeleri için, zirai faaliyetlerde kullanacakları araç-gereç ve işleyebilecekleri toprağa ihtiyaçları vardı. Bunlar enstitü mezunu öğretmenlere göreve başladıkları anda devlet tarafından sağlanıyordu. 3803 sayılı yasada gerekli arazinin ve araç-gerecin temini konusunda şöyle denilmekteydi:

“Köy Enstitülerinden mezun öğretmenlere istihsale yarayıcı aletler, ıslah edilmiş tohum, çift ve irad hayvanı, cins, fidan gibi istihsal vasıtaları, köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okulların demirbaşına geçirilmek suretiyle devletçe parasız olarak verilir¹⁸.”

“Köy öğretmenlerinin tayin edildikleri okullara, köy hududu içindeki ziraat işlerine elverişli araziden Köy Kanunu'na göre satın alınarak öğretmenin ve ailesinin geçimine, okul talebesinin ders tatbikatına yetecek miktarda arazi tahsis edilir. Köyde devlete ait arazi bulunduğu takdirde okula tahsis edilecek arazi tercihen bunlardan ayrılır¹⁹.”

Böylece, köylere öğretmen olarak giden Enstitü mezunları kendilerine tahsis edilen arazide, devletçe sağlanan araç gereçlerle, hayvancılık, tarla ve bahçe tarımı yapacaklardı. Enstitülerde öğrendikleri modern zirai teknikleri, hem öğrencilerine ders uygulaması olarak gösterecekler hem de köylüye örnek, rehber olacaklardı. Bir Enstitü mezunu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Ben köyde doğup büyüdüm. Bağcılık, bahçecilik, sebze-meyve yetiştiriciliğini çok iyi biliyordum. Ancak köy enstitüsü benim bu bilgilerimi öyle bir takviye etti ki sanki ben ziraat profesörüymüşüm gibi geliyordu bana. Ben köye gittiğimde mesela bahçede domates yetiştiriyordum. Köylülerin domatesin nasıl yetiştirileceğini görmek için gidin de öğretmenin bahçesini görün dediklerini duydum²⁰.”

Öğretmenin yaptığı bu zirai faaliyetlerin bir başka yararı ise Enstitü Mezunu öğretmenlerin, bu çalışmaların sonucu olarak bir gelir elde etmesiydi.

Enstitülerde uygulanan ziraat eğitimin ikinci işlevi ise, ziraat derslerinin uygulaması olarak yapılan çalışmaların üretime yönelik olması ve bu sayede enstitülerin kendi gereksinimlerinin pek çoğunu kendi imkanlarıyla üreterek devlet üzerindeki yüklerinin hafiflemesiydi.

---

¹⁸ 3803 Sayılı Köy Enstitüleri Kanunu, Madde 11, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı, *Köy Enstitüleriyle İlgili Yasalar*, C. 1, s. 27.

¹⁹ *A.g.e.*, s. 28.

²⁰ 1929 doğumlu Mustafa Şehirli ile (Çifteler Köy Enstitüsü 1945 mezunu) 19.06.2003 tarihinde yapılan görüşme.

Ziraat ders ve uygulamaları Enstitülerin kuruldukları bölgelerin iklim özelliklerine göre farklılık göstermekle birlikte hangi zirai faaliyet, ziraat çalışmalarının merkezini teşkil ederse etsin asıl amaç, bu tür çalışmaların üretici bir eğitim anlayışı ile yapılmasıydı. İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç zirai faaliyetlerin yoğun bir şekilde yapılması ve üretime yönelik olması konusunun üzerinde ısrarla durmaktaydı. O, bütün Enstitü Müdürlüklerine gönderdiği bir yazıda konuyla ilgili şunları yazmaktaydı.

“Ziraat işlerine müsait geniş arazisi bulunan enstitülerde bu araziye süratle işleyerek istihali (üretimi) çoğaltmak en sarıh (belirli) ve katı hedeflerden biridir. Bu maksatla hareket edildiği takdirde talebenin hakiki tatbikat göreceği aşıkardır. Onun için küçük küçük toprak parçalarını veya sebze tarlalarını oyuncak meşguliyetler kabilinden işleyerek vakit geçirmek ve sebep olarak da kültür derslerinin eksileceğini ileri sürmek makul bir mazeret teşkil etmez²¹.”

Hakkı Tonguç’un yazdığı satırlardan da anlaşılacağı üzere zirai faaliyetlerin basit alıştırmalar niteliğinde değil üretici bir nitelikte uygulanması isteniyor. Öğrencilerin ancak bu şekilde gerçek bir ziraat bilgisine sahip olacaklarının altı çiziliyordu.

Konumuzu aydınlatması bakımından Arifiye Köy Enstitüsündeki bir haftalık Çalışma programındaki ziraat çalışmalarının neler olduğuna bakalım. Ziraat işleri başlığını taşıyan bölümde ders görecektir sınıflar 2-A kümesi ve 5-B sınıfından altı öğrenci olarak belirtiliyor ve yapılacak işler olarak şunlar sıralanıyordu:

“Meyve bahçelerinde ilaçlama çalışmalarına başlanacak, budamaya devam edilecek, dikilecek yabancı fidanların yerleri hazırlanacak, ekilecek elma tohumlarının yatakları hazırlanacak, dağdan yabancı gül fidanları sökülecek, sıcak yastıkların noksanları tamamlanacak, sebze yerlerinin belenmesine devam edilecek, bahçe kuyusunun etrafı doldurulacak²².”

Bir başka Enstitüdeki bir aylık ziraat çalışmaları olarak şunlar yapılmıştı²³.

Tarla Tarımı: 60 dönüme 1200 kilo Tokat arpası ekildi. 2.595 dönüme 702 kilo akbuğday ekildi. Yazlık ekim için 55 dönüm tarla sürüldü.

---

²¹ İsmail Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, Derleyen Engin Tonguç, Güldikeni Yayınları, üçüncü basım, Ankara, 1999, s. 43.

²² Arifiye Köy Enstitüsü, 07.01.1945 tarihinden 13.01.1945 tarihine kadar olan Çalışma Programı, Ziraat İşleri bölümü, Aktaran Süleyman Edip Balkır, *Arifiye Köy Enstitüsü*, Hür Yayınları, İstanbul, 1974, s. 350.

²³ Çifteler Köy Enstitüsü Tarım Başılığının, Enstitü Müdürlüğüne sunduğu, Kasım ayı Ziraat Çalışmalarını gösteren, 30. 11. 1947 tarihli ve 33 sayılı raporu, Yunusemre Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

Bahçe Tarımı İşleri: 1509 adet şeftali söküldü ve hendeklendi. 1919 adet zerdali fidanı söküldü ve gömüldü. 36 tava erik çekirdeği ekildi. 1610 kilo patates, 980 kilo lahana, 600 kilo pırasa, 200 kilo havuç toplandı. 36 araba hayvan pancarı söküldü ve silolandı. 700 metrekare yere sarımsak ekildi. Bağda 888 çukur açıldı ve 428 çukura bağ çubuğu dikildi. 2 dönüm yer bellendi.

Hayvancılık İşleri: 627,5 litre süt sağıldı.

Tarım Teknolojisi İşleri: 126,5 kilo süttten yoğurt elde edildi.

Enstitülerdeki öğrencilerin tarım işçileri gibi çalıştırıldıkları düşünülmemelidir. Onlara Enstitü programında belirtilen teorik dersler eksiksiz olarak okutulmaktadır. Yukarıda sıralanan çalışmalar bu derslerin uygulaması niteliğinde olmaktadır. Mesela Çifteler Köy Enstitüsü 'tarım başlığının' Enstitü Müdürlüğüne sunduğu bir raporda tarım dersleri için şunlar yazılıdır:

“Öğrenim yılı başında düzenlenmiş bulunan yıllık ders dağılım çizelgelerine göre tarım konuları haftanın belirli ders ve uygulama saatlerinde iki öğretmen tarafından sürekli işlenmiştir. Boş ders ve uygulama saati geçmemiştir. Çeşitli tarım derslerindeki kitap yokluğu her derste öğrencilerin işlenen konuları özet olarak defterlerine geçirmeleri suretiyle önlenmeye çalışılmaktadır²⁴.”

Bir Enstitü mezunu konuyla ilgili olarak şunları anlatmaktadır:

“Hiçbir şeyimiz ezbere değildi. Bir taraftan öğretmen dershanede dersi anlatırdı. Diğer taraftan da tatbikatını yapardık. Mesela arıcılık dersi işlenecekse ilkönce dershanede teorik olarak anlatılırdı. Daha sonra arılığa gidilip bunlar uygulamalı olarak gösterilirdi. Öğretmen başımızda; arılar nasıl yemlenir, arılar kovandan nasıl çıkarılır, ana arı nasıl değiştirilir, bal nasıl çıkarılır bunları yaparak öğrenirdik²⁵.”

Enstitülerde yapılan uygulama çalışmalarının özgünlüğü bu çalışmaların dolaysız olarak üretime dönük olmasıdır. Bu çalışmalarda elde edilen üretim azımsanmayacak oranlardadır. 1944 yılında Maarif Vekaleti tarafından çıkarılan Köy Enstitüleri²⁶ adlı kitapta, Kepirtepe Köy Enstitüsünün, 1943 yılı ziraat çalışmalarından elde ettiği ürünler şöyle sıralanmaktadır:

---

²⁴ Çifteler Köy Enstitüsü Mahmudiye Bölümü Tarım Başlığının Enstitü Müdürlüğüne sunduğu Kasım Ayı Tarım Ders ve Çalışmalarını gösteren 05. 12. 1949 tarihli ve 53 sayılı raporu, s. 3, Yunusemre Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

²⁵ 1925 doğumlu Yaşar Doğru ile (Cılavuz Köy Enstitüsü 1945 mezunu) 07. 04. 2003 tarihinde yapılan görüşme.

²⁶ Bu kitap iki ciltten oluşmaktadır. Birinci cildi 1941 yılında, ikinci cildi 1944 yılında Maarif Vekaletince yayınlanmıştır. Kitap; Köy Enstitüleri müdürlerinin verdikleri, kendi enstitülerinde yapılan tüm işleri gösteren, rapor ve yazıları derlenerek hazırlanmıştır.

“24000 kg buğday, 4000 kg arpa, 7568 kg yulaf, 1100 kg mısır, 1120 kg ayçiçeği, 1600 kg sarımsak, 1795 kg ıspanak, 3000 kg patlıcan, 1000 kg domates, 300 demet turp, 125 demet dereotu, 40000 kg saman, 160 kg bal, 300 kg nohut, 3310 kg soğan, 1891 kg kabak, 839 kg fasulye, 817 kg bakla, 505 kg bezelye, 195 kg turşu pancarı, 281 kg bamya, 1200 kg biber, 175 demet maydanoz, 10000 kg şeker pancarı, 1500 kg kuru ot, 2000 kg karpuz²⁷.”

Zirai faaliyetlerin sonucu elde edilen ürünler sadece tarla tarımı ile sınırlı değildi. Bunun yanında Enstitüler tarafından kurulan bağlar ve bahçelerden de büyük miktarlarda ürün sağlanıyordu..

Mesela 1944 yılında Arifiye Köy Enstitüsünün meyve bahçesinde; “dokuz çeşitte 403 adet elma, beş çeşitte 70 adet armut, beş çeşitte 70 adet erik, dört çeşitte 40 adet kiraz, üç çeşitte 320 vişne, 18 çeşitte 1400 şeftali, 48 ayva, 59 bodur tip elma ağacı²⁸ olmak üzere 2440 adet meyve ağacı vardır. Meyve bahçelerinden başka enstitülerde bağcılık da gelişmişti. 1944 yılında Çifteler Köy Enstitüsünde 120 dönüm²⁹ bağ kurulmuş bulunmaktaydı.

Oluşturulan bu bağ ve bahçelerden elde edilen ürünler Enstitülerin meyve ihtiyacını karşılıyordu. Ancak iklim şartlarının meyveciliğe çok müsait olduğu bazı Enstitülerde öğrenci ihtiyacını karşılamının yanı sıra, Enstitüye ciddi bir gelir de sağlıyordu. Mesela Malatya-Akçadağ Köy Enstitüsü'nün müdürü, 1941 yılında diktikleri 8000 kayısı fidanından 1944 yılında meyve almaya başladıklarını, 5 yıl sonra her ağaçtan ortalama 100 kg meyve alınabileceğini ve böylece Enstitü masraflarının yarısını buradan karşılayabileceklerini belirtmektedir³⁰.

Her Enstitünün 3704 sayılı kanuna göre kurulmuş Mütedavil (döner) Sermayeleri vardı. “Mütedavil Sermaye ile tesis ve idaresi icap edecek işlerin ne şekilde yapılacağı enstitü müdürünün başkanlığı altında teşkil edilecek bir komisyon tarafından hazırlanacak ve vekaletçe tasdik edilecek bütçe ile tespit edilir. Bu komisyonun üyeleri ise Enstitü müdürü, müdür muavini Mütedavil Sermaye hesabını tutan muhasip ve iki müteahhas öğretmenden oluşur³¹.”

---

²⁷ İhsan Kalabay, “Kepirtepe Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, ikinci basım, Ankara, 2003, s. 262.

²⁸ S. Edip Balkır, “Arifiye Köy Enstitüsünün Kuruluşu”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 188.

²⁹ M. Rauf İnan, “Çifteler Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 215.

³⁰ Bakınız, Şerif Tekben, “Akçadağ Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 141.

³¹ Mütedavil sermaye talimatnamesi, *Köy Enstitüleri I-II*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, ikinci basım, Ankara, 2003, s. 58-59.

Döner Sermaye tarafından karşılanacak giderler de Enstitüdeki ziraat ve atölye işlerinin masrafları, malzeme alımları ve enstitülerde çalıştırılacak ücretli işçilerin ücretlerinin ödenmesi olarak belirlenmiştir³².

Döner Sermayenin harcama kararları ve yapacakları işler Enstitü müdürünün başkanlığında toplanan bir komisyonca saptanmasına rağmen, Döner Sermayeler Enstitülerle birleşik yapılar değildi. Bunun temel nedeni ise, Enstitülerin işletme mantığı içinde çalışmaları, sırtlarını devlet güvencesine dayamamaları, istendiğindendi.

Burada bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekir. Enstitülerdeki tarla ve bahçe ziraatı, hayvancılık çalışmaları ve tüm diğer için gerekli masraflar tüm üretim Döner Sermaye tarafından karşılanmaktadır. Üretimden elde edilen ürünler, Enstitüye ve dışarıya satılarak gelir elde edilmektedir. Ancak Enstitüye satış fiyatı ile dışarıya satış fiyatı arasında muazzam farklar vardır. Mesela 1952 yılında Çifteler Köy Enstitüsüne Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğünden bir yazı gelir. Yazıda Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermayesinin unun kilosunu Enstitüye 20 kuruştan satmasına rağmen Mahmudiye Yetiştirme Yurduna niçin 30 kuruş 75 santimden sattığı sorulmaktadır. Bu yazıya Enstitü Müdürlüğünün verdiği cevapta şunlar yazılıdır.

“Köy Enstitüleri ile Döner Sermayeleri iç içe girmiş müesseseler gibi görünmekle beraber birçok hususlarda bu iki teşekkülün arasında idari salahiyetsizlik mevcuttur...Köy Enstitülerinin yanı başlarındaki Döner Sermayeler 3704 aylı kanunun hükümlerine göre çalışır ve mesul okul müdürleri bahis konusu teşekkülleri adı geçen kanun dahilinde hiçbir hususatını istismar etmeden başarılı, tasarruflu idare etmek zorundadır. Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermayesi yıllardır maddi ve manevi yardımlarını gördüğü müessesesine bir minnet borcu olarak ve ileri bir fedakarlıkla 20 kuruştan un vermektedir³³.”

Döner Sermayeler elde edilen ürünlerin pek çoğunu zaten Enstitülere satmaktadırlar. Yukarıda açıklandığı üzere, Döner Sermayelerin, Enstitülere çok düşük bir fiyattan satış yapmalarına ve Enstitüde çalıştırılan bir takım işçilerin maaşlarını ödemelerine rağmen yine de zarar etmedikleri, hatta karlı kuruluşlar oldukları görülmektedir.

Mesela Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermayesinin 1946 yılında geliri 91.088 lira ve 55 kuruştur. Bu gelirin 44.614 lira 80 kuruşu tarla ziraatın-

---

³² Bakınız mütedavil sermaye talimatnamesi. Aslında Mahmudiye Yetiştirme Yurduna da piyasanın altında bir fiyatla satılmıştır. Zira yazıya verilen cevabın bir bölümünde “Enstitü müdürlüğümüz ileri ve samimi bir yardım anlayışı ile döner sermayesine tesir ederek kardeş ve her hususta gözetilmeye muhtaç bildiği Yetiştirme yurdunun ihtiyacı olan unu dış piyasadan çok farklı bir fiyat olan 30 kuruş 75 santimden vermeyi karara bağlatmıştır.” denilmektedir.

³³ Çifteler Köy Enstitüsü Müdürlüğünün Eskişehir Milli Eğitim Müdürlüğüne gönderdiği 29. 11. 1952 tarih ve 2561 sayılı yazısı, Yunusemre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

dan, 3238 lira 14 kuruşu hayvanlardan elde edilen ürünlerden, 4283 lira 35 kuruşu da bahçe ziraatından, kalan kısmı da enstitüde yapılan diğer pek çok çalışmadan elde edilmiştir³⁴.

Aynı yıl giderler ise 75.111 lira 35 kuruştur. Bu giderlerin 24551 lira 68 kuruşu memur ve işçi ücretleri, 16.576 lira 50 kuruşu hayvan masrafları, 11.398 lira 02 kuruşu tarla ziraatı masrafları, 546 lira 98 kuruşu bahçe ziraatı masrafları kalanı da diğer masraflardır³⁵. Gelirlerden giderler çıkarıldığında 1946 yılında Enstitünün yaklaşık 16.000 liralık bir kar elde ettiği görülür. Bu meblağın ne ifade ettiğini anlayabilmek için aynı yıl, aynı Enstitüde çalışan, 6 yıl kıdemi olan bir matematik öğretmenin 30 lira aylık³⁶ aldığını belirtmek yerinde olacaktır.

B. TEKNİK DERSLER VE ÇALIŞMALAR

Enstitülerdeki teknik dersler ve uygulamalar, beş yıllık öğretim süresinin 58 haftasını, haftalık 44 saat olan çalışma programının 11 saatini oluşturmaktaydı. Enstitülerin birinci sınıflarında erkek öğrenciler; demircilik ve nalbantlık, dülgelik ve marangozluk, yapıcılık, makine ve motor kullanma derslerini alırlar. Kız öğrenciler ise köy ve el sanatları ile makine ve motor kullanma derslerini almaktadırlar. İkinci sınıftan itibaren branşlaşma başlar. İkinci sınıfa geçen erkek öğrenciler; demircilik, dülgelik veya marangozluk alanlarından birini seçerek uzmanlaşma yoluna girerler. Yine aynı şekilde kız öğrenciler de ikinci sınıftan itibaren, biçki-dikiş, örgücülük-dokumacılık veya ziraat sanatları alanlarından birini seçerler³⁷.

Yukarıda sıralanan teknik derslerin Enstitülere niçin konulduğunu kavrayabilmek için 1940'lı yılların Türkiye'sini ve bu yıllardaki köyleri düşünmek gerekmektedir. Makineleşmenin mevcut olmadığı, üretimin karasabanla yapıldığı, köylerde demircilik, inşaatçılık gibi işlerden anlayan hiç kimsenin bulunmadığı yıllardı bu yıllar. Enstitü mezunu öğretmen köyü modernize edecekse elbetteki sadece modern tarım tekniklerini öğrenip köyde bunu uygulamakla olmazdı bu iş. Bunun yanı sıra 'köyde geçerli' olacak bir

---

³⁴ Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermayesinin 1946 Akçalı Yılına ait Umumi Hasılat Müfredat Çizelgesi, Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermaye Kayıtları, Yunusemre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

³⁵ Çifteler Köy Enstitüsü Döner sermayesinin 1 Ocak 1946 tarihinden, 31 Aralık 1946 tarihine kadar idare işletme giderlerini gösteren çizelge, Çifteler Köy Enstitüsü Döner Sermaye Kayıtları, Yunusemre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

³⁶ Köy Enstitüsü Öğretmenleri hakkında öğrenim yılı sonunda müdür tarafından doldurulan rapor (1950-51), matematik öğretmeni İrfan Aksüyek'e ait, Yunusemre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, s. 7, 8, 9.

meslek, bir sanat öğrenmesi ve bunu köye sokması lazımdı. Zaten teknik derslerin amaçlarından biri programda şöyle belirtilmekteydi:

“Talebeyi, enstitüde öğrendiği sanatı, öğretmen olacağı çevrenin özelliği ve ihtiyaçlarına göre tatbik edebilecek ve bu bakımdan köy halkını faydalandırabilecek duruma getirmek³⁸.” İşte bu düşünceden hareketle bu dersler, Enstitülerdeki öğrenim süresinin dörtte birini teşkil etmekteydi. Elbetteki bu dersler de ‘iş içinde, iş aracılığıyla ve işe yönelik’ olarak işlenmekteydi.

“Başlangıçta çoğunun bir tek yapısı bile olmayan enstitülerin tüm birimleri öğretmen ve öğrenci emeğiyle bu derslerin konusu olarak ortaya çıktı. Bu derslerde ve çalışmalarda sorun sadece hazır araç-gereçlerle yapılar yapmak değildi. Buna olanak da yoktu. Amaçlarından biri malzeme üretmekti. Tuğla dökmek, kerpiç kesmek, kireç yakmak vb. işleri yapmaları gerekiyordu³⁹.”

Enstitülerde inşaat çalışmaları için gerekli olan tuğla, kerpiç gibi malzemelerin bol miktarda üretildiği görülmektedir. Mesela 1945 yılında Gönen Köy Enstitüsünde “Enstitü civarında talebe ile işletilen tuğla ve kireç ocakları açıldı. 1944 yılında bu ocaklarda 450.000 adet tuğla hazırlandı ve her biri 30 tonluk dört kireç ocağı yakıldı⁴⁰.”

İnşaat için gerekli malzemeleri üretmenin yanı sıra, Enstitülerdeki bütün binaların yapıcılık derslerinin uygulamaları sırasında yapıldığını görmekteyiz. Mesela Samsun’daki Akpınar Köy Enstitüsü 1940-44 yılları arasında, yapıcılık alanında şu işleri yapmıştır. “Dershane ve idare odası olarak kullanılan büyük bir bina, demircilik atölyesi, marangozluk atölyesi, ambar, m iki öğretmen evi, ziraat deposu, revir binası, yemekhane, yatakhane, Akpınar deresine bir köprü yapılmıştır, 7x3x2,5 metre ebadında bir su deposu yapılmıştır. Ladik gölü başına 3x6x10 metre ebadında bir balıkthane yapılmıştır⁴¹.”

Köy Enstitülerinde 1940’dan 1944’e kadar geçen sürede öğretmenlerin, öğrencilerin ve usta öğreticilerin emeğiyle, “Dershane, yatakhane, mut-fak, işlik, ahır, depo, garaj, öğretmen evleri gibi türlü ihtiyaçları için 306⁴²” bina yapılmıştır.

Enstitülerdeki öğrencilerin teknik alan derslerinde seçebilecekleri bir başka branş da marangozluktu. Bu alanı seçen öğrencilerde önce dersliklerde ilgili dersleri teorik olarak görüyorlar daha sonra da, yine üretici eğitime uy-

³⁸ Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943, s. 162.

³⁹ Pakize Türkoğlu, a.g.e., s. 241.

⁴⁰ Ömer Uzgil, “Gönen Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 239.

⁴¹ Nurettin Biriz, “Ladik-Akpınar Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 178.

⁴² Hasan Ali Yücel, “Köy Enstitüleri”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 64.

gun olarak, alanları ile ilgili derslerin uygulamalarını enstitünün gereksinim duyduğu işleri yaparak gerçekleştiriyorlardı.

“Bütün sanat derslerinde öğrenciler evvela yapacakları işin resmini çizer ve işin teknolojisini öğrenir, ondan sonra da işi yapmaya başlar. Bu metot ile kısa bir zamanda sanat resminde inkişaf eden (gelişen) öğrenciler görülmüştür. Tam bir bilgi ve mesuliyetle yapılan bu işler teknik bakımdan çok düzgün çıkmaktadır⁴³.”

Bu alandaki öğrenciler de Enstitünün bina yapım faaliyetlerinde yoğun olarak uygulama çalışması yapma fırsatı bulmuşlardır. Zira bu binaların kapı, pencere, çatı, her türlü doğrama işleri bu alandaki öğretmenin gözetiminde öğrenciler tarafından yapılıyordu. Marangozluk bölümündeki öğrencilerin tek yaptıkları, yapılar için gerekli olan çalışmalardan ibaret değildi. Aynı zamanda Enstitünün gereksinim duyduğu masa, sıra, sandalye gibi eşyalar da bu bölüm öğrencileri tarafından üretilmekteydi. Çeşitli Enstitülerde marangozluk işliklerinin yaptıkları çalışmalara bir göz atalım:

Gönen Köy Enstitüsü müdürü 1944 yılında marangozluk işliği için şöyle demektedir:

“Halen Enstitüde iki marangozluk işliği mevcuttur. İşliklerin tesisinde marangozluk tezgahları yine öğrenci çalışmasıyla yapıldı. İşliklerden biri gerek talebeye makine ile iş yapmayı öğretmek ve gerekse işleri kısa zamanda bitirmek düşüncesiyle makineleştirildi. Enstitüdeki binaların kapı, pencere aksamı, çatı, tavan, taban, döşeme işleri hep bu işliklerin çalışma konuları oldu ve başarıyla uygulandı⁴⁴.”

Arifiye Köy Enstitüsünün bir haftalık çalışma programında marangozluk işliği çalışmaları “Pencere çerçeveleri tamamlanıp takılması, yemekhaneye ekmek dolabı yapılması, kapı ağaçlarının biçilmesi, 250 çita biçilmesi, 60 döşeme tahtası hazırlanması, 300 tavan tahtasının kalınlıklarının ayarlanması⁴⁵.” olarak belirlenmişti.

Enstitülerde öğrencilerin branşlaşabilecekleri bir başka teknik alan demircilik idi. Bu alandaki derslerin uygulama çalışmaları yine enstitülerin ihtiyaçları için gerekli olan aletler ve diğer ihtiyaçlar göz önünde tutulmak suretiyle gerçekleştiriliyordu. Bu alanda da enstitüler azımsanmayacak işler gerçekleştiriyor ve enstitü için gerekli pek çok şeyi çok ucuza imal ediyor bu işleri yaparken de seçtikleri alanın tüm inceliklerini kavriyorlardı. Bir Enstitü müdürü demircilik işliği çalışmalarını şöyle anlatır:

---

⁴³ Hamdi Akman, “Kızılcıllu Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 266-267.

⁴⁴ Ömer Uzgil, “Gönen Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 239-240.

⁴⁵ Arifiye Köy Enstitüsünün 07. 01. 1945 tarihinden 13. 01. 1945 tarihine kadar olan haftalık çalışma programı, aktaran, Süleyman Edip Balkır, *a.g.e.*, s. 349.

“Enstitümüzün açıldığı günden beri bu alanda çalışılmıştır. İlk işliğı dört ocaklı olarak şartları iyi olmayan bir odada kurduk. Ayrıca soğuk demir işlerine de bunun yanında ikinci bir odada başladık. Diğer yandan da demircilik işliğı binasını yapıyorduk. bugün sekiz ocaklı bir atölyemiz iyi birer köy demircisi yetiştirecek yolda çalışmaktadır. Bütün ziraat aletlerimiz burada tamir edilmekte, çok pahalı olan pulluk uç demirleri ucuzca yapılmakta, arabaların demir kısımları onarılmakta, balta, kazma, çapa vb. imal edilmekte, nal çivisi yapılarak hem enstitümüzün ve hem de köylünün hayvanları nallanmaktadır⁴⁶.”

Demircilik işliklerinde yapılan çalışmaların yoğunluğunu ve Enstitülere sağladığı yararları, öğrencilere kazandırdığı kazanımları anlamak açısından Çifteler Köy Enstitüsü ‘Teknik İşler Başılığının’ Enstitü Müdürlüğüne verdiği rapora bakmak yararlı olacaktır Rapora göre; 01.03.1949 tarihinden 31.03.1949 tarihine kadar demircilik işliğinde; “56 metre su borusu değiştirilmiş, ahırdaki su tulumbası tesisatı onarılmış, ziraat aleti olarak bir çift falaka ve 2 adet pulluk demiri yapılmış ayrıca bir seyyar tezgah⁴⁷” yapılmıştır.

Enstitülerde teknik alanlarından birisi de kız öğrencilerin seçtikleri biçki-dikiş alanı idi. Bu alanda kız öğrencilere; biçki-dikiş, örgü ve dokuma, ziraat sanatları ders ve uygulamaları gösteriliyordu. Kız öğrenciler bu ders ve uygulamaların hepsini alıyorlardı. Ancak hangi alanda daha yetenekli ve istekli iseler o ders ve uygulamaları daha yoğun olarak alma hakları vardı.

Kız öğrencilere bu ders ve uygulamaları göstermenin nedeni elbetteki köylere öğretmen aracılığıyla, makineleşmeyi, tekniğı sokmak idi.

Kız öğrencilerin bu sanat derslerini uygulamalı olarak görmeleri onların bu alanda uzmanlaşmalarını sağladığı gibi enstitülerin ihtiyacı olan pek çok şeyin de üretilmesini sağlıyordu. Mesela Akpınar Köy Enstitüsünde 1941-44 yılları arasında dokumacılık atölyesinde “250 metre renkli bez, 1032 metre de beyaz bez⁴⁸ dokunmuştu.

Dokuma atölyelerinde dokunan bu bezler dikiş atölyelerinde dikilerek hem biçki-dikiş derslerinin uygulaması hem de gerekli elbiselerin üretimi sağlanıyordu.

Bir Köy Enstitüsünün haftalık ders programında dikişhane işliğinde yapılacak çalışmalar bu alandaki öğrencilerin ne tür bir uygulama eğitimi aldıklarını da ortaya koymaktadır. Plana göre bir hafta içinde dikişhane işliğinde; “150 yatak çarşafı, 100 yastık kılıfı, 50 yatak ve yastık zarfı, revir için

---

⁴⁶ Lütfi Dağlar, “Düziçi Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 226.

⁴⁷ Demircilik işliğı başı S abri Eskiçubuk’un, 04. 04.1949 tarihinde Çifteler Köy Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğı, 01.03.1949 - 31.03.1949 tarihleri arasında demircilik işliğindeki çalışmaları gösteren rapor, Yunusemre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

⁴⁸ Nurettin Biriz, “Ladik-Akpınar Köy Enstitüsü”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 181.

30 takım pijama, dikişhaneye yeni gelen öğrencilerin pijama ve çamaşırları (66 adet)⁴⁹” dikilecektir.

Enstitülerde gösterilen teknik derslerin ‘iş’ içinde işlenmesi, öğrencilerin bu alanda çok iyi yetişmelerini ve köylerde işlerine yarayacak pek çok beceriye sahip olmalarını sağlamıştır. Bu durum, mesleğe başladıklarında çok işlerine yarayacaktır. Özellikle de marangozluk ve yapıcılık alanındaki becerileri sayesinde kendi okullarını, kendi lojmanlarını yapacaklardır. Enstitülerde öğretilen bu bilgilerin köylerde ne kadar işe yaradığını anlamak açısından enstitü mezunu öğretmenlerin anlattıklarına kulak verelim.

“Ben köye gittiğimde baktım ki okul binası ve lojman yok. Yani var da çok eksik, bitirilmemiş. Sıvası yok, döşemesi yok, çatısı eksik. Mütahite vermişler o da yarım bırakıp gitmiş. Gerçi eğitmen var köyde ama okulda ders yapmıyormuş, köyde bir köy odasında öğrencileri okutuyormuş. Eğitime dedim bu eksikleri birlikte yapalım. Okulda kereste vardı. Aldım elime testereyi önce yatmak için karyola yaptım. Sonra muhtara gerekli malzemeleri getirttim. Köyde kireç söndürmeyi bilen yoktu. Ben bunu yaptım ve köylü şaşırды. Sonra çatının işlerini yaptık. Daha sonra aldım elime malayı sıva yaptım. Sonra taban döşemelerini yaptım Köylü şaşırды. Sen ustaymışsın dediler bana. 15-20 gün içinde öğrenci almaya başladım okula. Şimdi köylü bu çalışmalarını görünce öğretmene de okula da bağlandı⁵⁰.”

Enstitü mezunlarının teknik alandaki bilgi ve becerileri kendi işlerine yaradığı gibi köylülerin de bu bilgileri öğrenip yaşantılarına aktarmalarını sağlamıştır. Enstitü mezunlarının öğrendikleri sanatları köylerde kullanma ve böylece köyü etkilemelerine örnek olması bakımından bir enstitü mezununun söylediği şu sözler çok anlamlıdır.

“Ben Marangozluk bölümündeydim. Öyle atölyede oturup küçük alıştırmalar yapmazdık. Dışarıda bir dersane yapılıyorsa, bir bina yapılıyorsa onun kapısını, penceresini, çatısını yapardık. Böylece o işi gerçekten öğrenmiş olurduk. ...Bir tatil zamanı ben köyüme gittim. Köyümde o zaman çatılar hep tahtadandı. Bu, hem çabuk yıpranıyordu hem de köyün yakınındaki ormanı devamlı suretle kesiyordunuz. Ben çatının kiremitle olursa daha sağlam olacağını, ilki üç yılda bir değişmeyeceğini bildiğim için kendi evimizin çatısını değiştirdim, kiremitle yaptım. Bunun faydası çabucak görüldü. Yavaş yavaş köydeki bütün insanlar evlerinin çatılarını kiremit ile yapmaya başladılar⁵¹.”

---

⁴⁹ Arifiye Köy Enstitüsünün 12.03.1945 tarihinden 17.03.1945 tarihine kadarki haftalık çalışma programı, aktaran, S. Edip Balkır, *a.g.e.*, s.352.

⁵⁰ 1925 doğumlu Yaşar Doğru ile (Cılavuz Köy Enstitüsü 1945 mezunu) 07. 04. 2003 tarihinde yapılan görüşme.

⁵¹ 1927 doğumlu Mustafa Aydoğan ile (Çifteler Köy Enstitüsü 1943 mezunu) ile 03.05.2003 tarihinde yapılan görüşme.

Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere, branşlaştıkları sanatları köylerde yapabilmeleri için gerekli araç ve gereçler verilmekteydi. Böylece öğretmen, görev yaptığı okulda uzmanlaştığı sanat dalı ile ilgili bir işlik kuracaktı. Burada hem öğrencilerine bu sanatı öğretecek hem de köylünün teknikle tanışmasını sağlayacaktı. 1940'lı yılların Türkiye'si düşünüldüğünde bunun ne denli önemli bir iş olduğu anlaşılabilir. Enstitü mezunu öğretmenler aracılığıyla pek çok köye ilk kez, "su terazisi, demirci körüğü, çekül, dokuma tezgahı, dikiş makinesi"⁵² gibi o dönemin modern teknik aletleri girmiş oluyordu.

C. KÜLTÜR DERSLERİ

Köy Enstitülerinde uygulanan eğitim- öğretim konusunda en çok tartışılan ve eleştirilere konu olan nokta kültür derslerinin yetersizliği konusu idi. Eleştiriler; kültür derslerinin çok yetersiz olduğu, öğrencilerin, öğretmenlerin sahip olması gereken genel bilgiyi alamadan Enstitüleri bitirdikleri noktasında toplanıyordu. Bu bölümde Köy Enstitülerindeki kültür derslerinin nelerden ibaret olduğu açıklanmaya ve bu derslerin ne şekilde uygulandığı, bazı derslerin işlenişleri örneklendirilerek, anlatılmaya çalışılacaktır. Öncelikle Köy Enstitülerindeki Kültür derslerinin neler olduğunu incelemekte yarar vardır.

Enstitülerde beş yıl içinde okutulacak kültür dersleri şunlardı⁵³: Türkçe (736 saat*), Tarih (322 saat), Coğrafya (276 saat), Yurttaşlık Bilgisi (92 saat), Matematik (598 saat), Fizik (276 saat) Kimya (184 saat), Tabiat ve okul-sağlık bilgisi (368 saat), Yabancı Dil (414 saat), El Yazısı (92 saat), Resim-iş (230 saat), Beden Eğitimi ve Ulusal Oyunlar (184 saat), Müzik (460 saat), Askerlik (368 saat), Ev idaresi ve çocuk bakımı (46 saat), Öğretmenlik bilgisi (368 saat), Zirai işletme Ekonomisi ve Kooperatifçilik (46 saat).

Enstitülerdeki kültür derslerinin işlenmesi de diğer öğretim kurumlardan farklı, özgün metotlarla yapılmaktaydı. Bu özgünlük, enstitülerdeki genel bilgi derslerinin de, iş içinde işlenmesi idi. Enstitülerin kurucusu bu konuda şunları söylemektedir.

"Enstitülerde tarım ve işlik çalışmalarına önem verilirken kültür derslerinin de eski ezberci yöntemle okutulamayacağı pek doğaldı. Çünkü doğanın içinde, tarla ve bahçelerin arasında açılan bir kurumda, biyoloji ve tabiat derslerinin derslikte ve karatahta başında okutulması artık gülünç ola-

---

⁵² Köy Enstitüsü mezunu öğretmenlere sanatlarına göre verilecek araç-gereç listeleri, Aktaran, İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 664.

⁵³ Maarif Vekilliği, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, Çizelge 5, s. 5.

* Parantez içindeki sayılar, beş yıl içinde Enstitüde okutulacak toplam ders saatini göstermektedir.

çaktı. Tıpkı bunun gibi ekilip biçilen, çadır yaşamından başlayarak yeni yapılar kurulan, hayvan beslenen bir kurumda kimya, aritmetik ve geometri derslerini bu olaylarla bağlantılılık yaratmadan okutmaya kalkışmak büsbütün gülünç olurdu. Onun için bütün derslerle ilgili metotların kökten değiştirilmesi, derslerin iş içinde ve iş vasıtasıyla öğretilmesi gerekiyordu⁵⁴.”

Enstitülerde uygulanan eğitimin önemli bir özelliği ezbercilikten mümkün olduğunca uzak olmasıdır. Genel kültür derslerinin öğretimi kuru bilgilerin öğrencilerin zihinlerine depolanması şeklinde olmamakta bunlar günlük hayattaki yararları ve uygulama alanları kavratılarak öğretilmeye çalışılmaktadır. Bu durum 1943 yılında çıkarılan Köy Enstitüleri Öğretim Programında da hedef olarak konulmuştur. Mesela programda matematik dersinin amaçlarında şunlar yazılıdır.

“Talebesine hızlı ve doğru olarak matematik işlemlerini yapmasını öğretmiş bir öğretmen bunları hayat problemlerine tatbik ettiremezse boş bir iş yapmış olur. Çünkü pratik ciheti ve hayata tatbiki göz önünde bulundurmayan çalışmanın zihin eğitime faydası şüphelidir.... Talebeye problemler verilirken enstitünün türlü çalışma alanlarında yapılmakta olan işler göz önünde bulundurulmalı ve konular mümkün olduğu kadar bu işlerden alınmalıdır⁵⁵.”

Enstitülerde uygulanan eğitim-öğretim çalışmalarında programda yazılan hususlara uyulmuş, bu noktaya özellikle dikkat edilmiştir. Bir enstitü öğretmeni konuyla ilgili olarak şöyle yazmaktadır.

“Kerpiç keserken de yeri geldiğinde öteki derlerimizin uygulamasını yapabiliyorduk. Örneğin prizma olan kerpicin enini, boyunu, ve yüksekliğini ölçerek matematik ve geometri derslerinin uygulamasını yapıyorduk. grupların kestikleri kerpiçleri oranlayarak kerpiç sayılarını topluyorduk. Sınıfımızın da kerpice benzediğini anımsatarak sınıfımızın alan ve hacim ölçülerini buluyorduk⁵⁶.”

Çifteler Köy Enstitüsünü teftiş eden Bakanlık Müfettişi, Enstitü öğrencilerinin matematik bilgileri için şunları rapor etmiştir:

“Öğrencilerin aritmetik ve matematik bilgileri de çok iyidir. Hatta diğer bazı okullarımızın muadili sınıflarındaki talebelerden de üstündürler. Bu üstünlük ....inşa vasıtalarını ve ölçülerini bilfiil kullanmak, uzunluk mefhumunu da ameli olarak öğrenmek, enstitünün geniş tarlalarında bizzat yetiştirdikleri sebzeleri ve sair mahsulleri tartmak ve nöbetçi oldukları zamanlarda ambardan mutfağa verilen günlük erzakı ve sair mübayaa olunan (satın

---

⁵⁴ İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 573.

⁵⁵ Maarif Vekaleti, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, s. 76.

⁵⁶ Seyfi Koryürek, *İlkokulcu Öğretmen Gözüyle Köy Enstitüleri*, Görkem Yayınları, İstanbul, 1991, s. 16.

alınan) gıda maddelerini veznetmek (tartmak) gibi mümâreselerle (işlerle) tartı nasyonları bulunmak keyfiyetleri (tartı bilgileri olması) onlara hem aritmetik bilgisini daha iyi ve kolay öğretmekte hem de problemleri daha kolay anlamakta ve yapmaktadırlar⁵⁷.”

Enstitülerdeki fizik ve kimya dersleri de gerçek yaşamdaki örnekleri üzerinden anlatılarak sağlam bir temele oturtuluyordu. Köy Enstitüleri programında bu derslerin amacı için “Talebeye, hayat ve iş alanlarında her gün karşılaşılan madde ve aletlerin mahiyetlerini ve işlevlerini iyice tanıtmak, onlardan enerji kaynağı ve iş vasıtası olarak en verimli şekilde faydalanma yollarını öğretmek⁵⁸” olduğu yazılmaktaydı. Gerçekten de bu derslerin konularının günlük hayatta kullanılan kimyevi ürünler ile ve kullanılan araç-gereçlerle bağlantı kurularak anlatılmasına çalışılıyordu.

“Örneğin, fizik dersinin yerçekimi, beygir gücü konularının, işler içinde bin bir örneğinin bulunması, bu bilimsel bulguları öğrenmeyi kolaylaştırdığı gibi, öğrenilen yeni konuların öteki ders konularıyla bütünleşip işleri kolaylaştırması öğrenciyi etkinleştiriyor, yeni öğrenmelere özendiriyordu. Bilimin yüz binlerce denemeden sonra elde ettiği teknolojik kolaylıkların, doğayı yenen bilgilerin, bir iş alanında kendilerine yardıma koştuğunu somut olarak görmeleri, öğrenme içindeki gençler için kolay sağlanamaz bir fırsattı⁵⁹.”

Bir Enstitü müdürü ziraat faaliyetlerinde ve teknik alandaki çalışmalarda kullanılan araç- gereç ve maddelerin fizik ve kimya derslerinde ne şekilde kullanıldıklarını şöyle anlatmaktadır.

“Kimya, Fizik derslerinin tarlada, bahçede, atölyede, kullanılan aletlerde, makine ve motorlarda misaller bulması, çocukların konulara, ilmi ve hayati münasebetlere kolayca nüfuz etmelerini sağlıyor, en mücerret konuları bile öğretme ve öğrenme ameliyesi daha doğru, daha kolay oluyordu. Sanat ve ziraat derslerindeki makineler ve aletler ile bunların kullanımı fizik derslerinde işe yarayacak çok geniş materyal sağlamaktaydı...Zirai hastalıklarda kullanılan ilaçların, gübrelerin listesi ziraat öğretmenince kimya öğretmenine verilir o da bunları kimya derslerinde yeri ve zamanı gelince kullanırdı⁶⁰.”

Enstitüdeki Türkçe öğretimi de geleneksel öğretim metotlarından farklılık göstermekteydi.

---

⁵⁷ Çifteler Köy Enstitüsü 1942-43 Ders Yılı Teftiş Raporu, Çifteler Köy Enstitüsü Teftiş Defteri, s. 4., Yunusmre Anadolu Öğretmen Lisesi tasnif edilmemiş arşiv.

⁵⁸ Maarif Vekaleti, *Köy Enstitüleri Öğretim Programı 1943*, s. 88.

⁵⁹ Pakize Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 279.

⁶⁰ M. Emin Soysal, *Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi*, C. 2, Ankara, 1943, s. 16.

“Enstitülerde Türkçe derslerinin belli yöntemlerinden biri metin okumadır. Ama metin okumadan amaç, klasik okullarda olduğu gibi metni parça bölük okumaya yada dilbilgisi ezberlemeye yönelik değil, iyi okuyup anlamaya, anlatmaya, incelemeye, düşünmeye ve üstünde tartışabilmeye yönelik bir okumadır. Bu kurumlarda metin okumanın kısa sürede serbest kitap okumaya dönüştüğü görülür⁶¹.”

1943 yılına ait bir teftiş raporundan konuyla ilgili şu bilgiler öğrenilmektedir.

“Enstitüdeki çocuklarımızın tarla işleri, hayvanlara bakmak, okulun günlük işlerine nöbetleşe iştirak etmeleri gibi umumi çalışmalarda gösterdikleri başarılar kadar öğretim işlerinde de çok iyi yetişmekte oldukları görülmüştür. Dilimize ait bilgiler, okuma-yazma, gramer temrinleri öğretimi iyidir. Çocuklara bu sınıf malumatlarından başka roman, hikaye, mecmua ve gazeteler okutulmak suretiyle dilimiz bakımından iyi yetiştirilmektedirler. İçlerinde istidatlı olanlar ve çok güzel yazarlar ve hatta manzume yapanlar vardır.....Türkçe derslerinde hem kendi kitaplarından hem de diğer kitaplardan okutmak suretiyle mihaniki okuma suretiyle anlayışlı okuma kabiliyetini elde etmiş bulduklarını memnuniyetle gördüm. Okuduklarını anlatmak hususunda da bir sıkıntılar yoktur⁶².”

Köy Enstitülerinde yetenek derslerinin işlenişi de özgün bir yapı arzeder. Örnek olarak müzik derslerinin işlenişini inceleyebiliriz.

“Müzik dersleri ve çalışmaları kendi iş ortamında yapılıyordu enstitülerde. Karatahta başında nota ve müzik terimleri ezberletmek yerine, şarkının türkünün doğrudan söylenmesine geçilip, öğrenciyi etkinleştirerek teknik terimlerin bu yöntemle öğrenilmesi sağlanıyordu. Başka bir anlatımla, ezgiler, nota öğrenmek için bir araç olarak değil, doğrudan eğitim için, günlük yaşamda kullanılması için öğretiliyordu. Her öğrenci çalgı kullandığından müzik terimlerinin, notaların öğrenilmesi sorun olmuyordu. Ayrıca, şarkı, türkü ve çalgı öğrenmek yalnızca dersle sınırlı kalmıyor, günlük yaşamda da kullanılıyordu⁶³.”

İlköğretim Genel Müdürü, İsmail Hakkı Tonguç, müzik eğitimi ve bir müzik aletini çalma konusunun üzerinde önemle duruyordu. Müzik aleti çalmayı öğrenmek ona göre müzik dersi için bir gereklilikti. Ayrıca öğrenciler tarafından çalınan müzik aletleri, enstitülerdeki ağır iş hayatının yorgunluğundan kurtulmak için düzenlenecek eğlencelerde kullanılmak için ideal bir araçtı. Onun bütün enstitü müdürlüklerine gönderdiği bir mektupta konuyla ilgili olarak şunlar yazılıdır.

---

⁶¹ Pakize Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 267.

⁶² Çifteler Köy Enstitüsü 1942-43 Ders Yılı Teftiş Raporu, Çifteler Köy Enstitüsü Teftiş Defteri, s. 3.

⁶³ Pakize Türkoğlu, *a.g.e.*, s. 302.

"Her Enstitüde, gramfon, mandolin ağız armoniği, akordeon, davul zurna, kaval gibi müzik aletlerinin kullanılması şarttır... Her türlü müzik çalışması kurumun her tarafında serbest olmalıdır. Nöbetçi öğrenci grupları işlerini bitirince, bir işten serbest kalan öğrenci kümeleri yada bireyler, binaların içinde, dışında, tarla kenarında, bahçelerde, ahırlarda, yollarda, gelip gitmelerde müzik aleti çalmada yada söylemede serbest bırakılmalıdır⁶⁴."

Enstitülerdeki müzik derslerinin ve çalışmalarının böyle bir anlayışla biçimlendirilmesi sonucu bu kurumlarda yetişen hemen hemen bütün öğrenciler bir müzik aletini çalmayı öğrenerek mezun olmuşlardır.

Enstitüde okutulan bir diğer ders grubu da Öğretmenlik Bilgisi Meslek dersleriydi. Bu dersler yukarıdaki çizelgede de görülebileceği üzere 3. sınıftan itibaren okutulmaya başlıyordu. Bu derslere enstitüde çok büyük önem verilmekteydi ki bu da doğaldı. Zira kurum öğretmen yetiştiriyordu. Bir enstitü öğrencisi bu derslerin ne şekilde işlendiğini şöyle anlatmaktadır:

"Müdürümüz, öğretmenlik bilgisi dersimize geliyordu. Ünlü eğitimcilerin eğitim uğraşlarını, görüşlerini, yapıtlarını tanıttıyordu. Bir gün, dört saatlik dersin ilk iki saatinde eğitim, toplumbilim ruhbilim üstüne açıklamalar, tartışmalar yaptı. Sonra içinde otuzaya yakın kitap adı bulunan bir liste koydu önümüze... Ders kitaplarının dışında bunları da inceleyeceğimizi bildirdi. Biz de listede ne varsa aramızda paylaştık. Her birimiz bir kitabı sınıfta inceleyip tanıtacaktık. Benim payıma Pestalozzi düştü... Müdürün ders saatlerinde bunlar gibi pek çok eğitimcinin yaşam öykülerini inceledik. Eğitim-öğretim üzerine düşüncelerini gözden geçirdik. Hemen tümü iş okulunu, eğitim okulu olarak kabul ediyorlardı. İş eğitimi yoluyla yeni bir insan tipi yetiştirmek istiyorlardı⁶⁵."

Bir başka Enstitü mezunu ise konuyla ilgili olarak şöyle demektedir.

"Üçüncü sınıftan sonra derslerimiz daha çok mesleki konulara kaymıştı. Öğretmenlerimiz derslerde fırsat buldukça köy öğretmenliğinin gerekliliğinden, köylerde yapacağımız çalışmalardan söz açarlardı. Zaten köylerden gelmiştik. Anılarımız hep köylere yönelikti. Düşüncelerimiz, ülkülerimiz de köylere çevrileye çalışılıyordu. Köyden uzaklaştırıcı değil, köye çevrik eğitim alıyorduk⁶⁶."

Öğretmenlik bilgisi derslerinin tamamlayıcı bir unsuru da ilkokullarda yapılan öğretmenlik uygulamaları idi. bu iki kanaldan yapılıyordu. Birincisi enstitünün kendi uygulama okulunda, ikincisi ise civar köylerdeki ilkokullarda yapılan uygulama eğitimidir. Her enstitüde bir uygulama okulu olması mecburi idi. Öğrenciler son iki sınıfta bu okullarda öğretmenlik uygu-

---

⁶⁴ İ. Hakkı Tonguç, *Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*, s. 44.

⁶⁵ Abdullah Özkucur, *Köy Enstitüleri Destanı*, Öğretmen Yayınları, Ankara, 1985, s. 78-80.

⁶⁶ Talip Apaydın, *Köy Enstitüsü Yılları*, Çağdaş Yayınları, üçüncü basım, İstanbul, 1983, s. 97.

lamaları yapıyorlardı. Ancak burada bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekir. O da şudur: Yapılan öğretmenlik uygulaması sadece teorik derslerin anlatılması değildir. Bu okulda öğrencilerin yaptıkları uygulamalar enstitüde öğrendikleri her şeyin uygulaması idi. Yani ziraat, yapı işleri gibi çalışmalar da yapılmaktaydı. İsmail Hakkı Tonguç bu konuda şöyle demektedir:

“İş okulunu gerçekleştirebilmek için, çocuğa göre iş şekillerini, o işlerin öğrenilmesi ve öğretilmesi ile ilgili usulleri bilmek gerekir. Aksi takdirde çalışmalar hemen işçilerin çalışmaları gibi mihanikleşir. Köy okulu çalışmalarının böyle bir hale gelmemesi için; iş pedagojisinin geliştirilmesi, onun ilkelerinin türlü vasıtalarla köy öğretmenlerine belletilmesi, tatbikatının sık sık gösterilmesi lazımdır. Bu bakımdan... uygulama okullarını bu amaçları gerçekleştirmeye elverişli birer laboratuvar haline sokmak lazımdır. Uygulama Okulu, bir enstitünün kalbi, beyni gibidir; oradaki çalışmalar durduğu zaman, enstitü ölmüş demektir. Uygulama okulu, gece gündüz etkin durumda olmalıdır⁶⁷.”

“Uygulama okulunun bahçesi, örnek bir köy okulu bahçesi gibi işleniyordu. Son sınıf öğrencileri buranın planlanması, düzenlenmesi, meyvelik, sebzelik, kümes, arılık gibi bölümlerinin hazırlanması işlerinde çalışıyordu⁶⁸.”

Bu uygulama okulları, yukarıda da değinildiği üzere, Enstitünün bir minyatürü, köylere gidecek öğretmenlerin orada yapacakları çalışmaları uygulamalı olarak görecekları bir merkez niteliğindedir. Köy Enstitülerinde ziraat ve diğer çalışmalar da yapıldığına ve enstitüden mezun olup köye öğretmen olarak gidecekler bu çalışmaları orada yapacaklarına göre; uygulama okulunda da ziraata yönelik çalışmalar yapılması gerekiyordu ve nitekim öyle yapılıyordu.

Uygulama okulunda kullanılan araç gereçlerin başlıklarına göz atmak bu okuldaki ziraat çalışmalarının genişliğini göstermektedir. Uygulama okulunda “Ekime yarayan iş vasıtaları, ekini biçmeye ve toplamaya yarayan iş vasıtaları, taşıma vasıtaları, harman aletleri, bitkiyi tımar etmeye ve ona şekil vermeye yarayan vasıtalar, ilaç ve ilaçlama vasıtaları, sütçülük için gerekli vasıtalar, arıcılık için gerekli vasıtalar, tavukçuluk için gerekli vasıtalar, hayvanları ilaçlamak için gerekli ilaç ve vasıtalar⁶⁹.” kullanılmaktaydı. Yukarıda sadece başlıkları verilen bu aletlerin bazıları Enstitü tarafından yapılmaktaydı⁷⁰.

---

⁶⁷ İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 689.

⁶⁸ Tahsin Yücel, “Köy Enstitülerinde Tarımsal Çalışmalar”, *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1990, s. 246.

⁶⁹ Köy Enstitülerinde Yapılan Uygulama Okulları için Alınacak Ziraat Vasıtalarını Gösteren Çizelge, Aktaran, Bekir Semerci, *Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri*, Afa Matbaacılık, Ankara, 1989, s. 169.

⁷⁰ Geniş bilgi için bakınız, Bekir Semerci, *a.g.e.*, s. 169.

Enstitü öğrencilerinin mesleğe alışmaları için uygulama okulunda yaptıkları çalışmalar dışında bir de 4. sınıftan itibaren civardaki köy ilkokullarında yaptıkları stajlar vardı.

“Enstitü öğrencileri dördüncü sınıftan itibaren tatbikat bölgelerine giren köylere staja gönderilir. Bunların ellerine gidecekleri köylerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre saptanan birer çalışma planı verilir. Her çocuk her yıl en az bir ay, tek başına veya bir arkadaş ile birlikte köylerde türlü işlerin tatbikatını yapar. İlgili öğretmenler onları zaman zaman kontrol eder. Böylece çocuk daha talebe iken gerçek hayatı tanıma imkan ve fırsatlarını bulmuş, edindiği bilgilerin mahiyetini ve değerini ölçmüş olurdu⁷¹.”

Köy Enstitülerine yönelik eleştirilerin en başta geleni bu kurumlardaki genel bilgi derslerinin yeterli olmadığı ve öğretmen adaylarının kültürsüz bir şekilde mezun olduğu idi. bu eleştirinin temelini ise enstitülerdeki yoğun tarımsal ve sanatsal çalışmaların olmasından kaynaklanmaktaydı. Uygulama çalışmalarına bu kadar önem verilince kültür dersleri boyutunun ihmale uğradığı düşünülmekte ve dile getirilmekteydi. Bu konu daha Enstitüler açılmadan tartışılmaya başlanan bir konu idi. Enstitülerin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç bu konu hakkında şöyle demektedir.

“Nazari pedagoji ile meşgul olmuş, ömrü boyunca işe el sürmemiş, okullarımızda meşrutiyetten beri tatbik edilmekte olan elişleri derslerine bile katılmamış veya bunun değerine inanmamış kimseler yeni kurulacak Köy Enstitülerinde işe bu derece önem verilmesini uygun bulmadıklarını, böyle bir hareketin nazari derslerin aleyhine olduğunu, bu önlenemeyecek olursa öğrencilerin kültür bakımından zayıf yetişeceklerini iddia ediyorlar⁷².”

Bazı derslerin işlenişleri örneklenilerek açıklanmaya çalışıldığı üzere Enstitülerdeki genel bilgi derslerinin yetersiz olduğu kanısı pek doğru gözükmemektedir. Enstitüde uygulanan eğitimin temel felsefesi; ‘iş içinde işe yönelik ve iş aracılığıyla’ eğitimidir. Bu felsefe, kültür derslerinin uygulamasına da yansımış ve verimli olmuştur. “Bir başka önemli özellik öğrenme ortamının sadece sınıf, laboratuvarların dar sınırları içinde düşünülmemiş olmasıdır. Yapılacak eğitim-öğretim çalışmaları için tasarlanan öğrenme ortamı okulu kuşatan yakın çevreden başlayarak, yakın köylere ve bölgelere kadar uzanan doğal, toplumsal ve kültürel bir inceleme ve araştırma alanını kapsamaktadır⁷³.” Bu durum öğrencilerin daha nitelikli ve ezbercilikten uzak bir eğitim almalarını sağlamıştır.

---

⁷¹ İsmail Hakkı Tonguç, “Köy Eğitim ve Öğretiminin Amaçları”, *Köy Enstitüleri I-II*, s. 118.

⁷² İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 614.

⁷³ Ferhan Oğuzkan, “Köy Enstitüleri Öğretim Programları”, *Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğitim-Der Yayınları, Ankara, 1990, s. 22.

Sonuç

Köy Enstitüleri Türkiye'nin gerçeklerinden yola çıkılarak kurulan özgün eğitim kurumlarıydı. Cumhuriyet yönetimi, Köy Enstitüleri aracılığıyla o güne kadar çözemedikleri kırsal alandaki eğitim sorununu çözmek, yeni rejimin kökleşmesini sağlamak ve aynı zamanda çok ilkel şartlarda bulunan köyleri modernize etmek istiyordu.

Rejimin ikinci adamı İnönü'nün şu sözleri bu konunun ne denli önemli olduğunu göstermekte, ayrıca devrim hükümetinin bu konuda hassasiyetini de gözler önüne sermektedir. Şöyle diyor İnönü:

“İlköğretim olmayan memlekette, ortaçağ idaresi bütün şekilleriyle devam eder. Resmi kanunlar ne derlerse desinler ne haklar vatandaşlara tanırsa tanınsın, hiç olmazsa ilköğretim derecesinde bilgi olmazsa, haklar ve vazifeler canlanmaz, gönüllere ve yüreklere sinip yerleşmez. Bilmeyen; siyasi ve ekonomik kudret sahiplerinin elinde, ortaçağda olduğu gibi köle yaşamı sürer. Asıl acıklı olan da kendi düşkün ve acıklı hayatına karşı duygusuz ve kayıtsız kalır. Hür vatandaşlardan birleşik bir millet olmanın çarelerinin başında ilköğretim gelir. İlköğretim davası insan olmak, millet olmak davasıdır⁷⁴.”

Köy Enstitülerinin kurucusu kabul edilen İsmail Hakkı Tonguç da;

"Cumhuriyetin ilanından evvel Türk milletinin asli kitlesini teşkil eden köy kalabalıkları arasına okur yazar insan tipini medrese gönderiyordu.... Halbuki, Cumhuriyet devrinde vaziyet tamamıyla değişti. Türk cemiyetinin hukuki ve siyasi bünyesi tamamıyla değiştirildi ve şeriat normları yerine muassır cemiyet kaideleri kabul edildi. Binaenaleyh Cumhuriyet devri, köy maarifi sahasında, bir bünye değişikliğinin, yani temelde bir istihalenin cereyan ettiği (değişimin olduğu) devirdir. Şimdi bütün davamız, bu bünye ve görüş istihalesine muvazi (değişimine dengeli) olarak, köye, sarıklı okur- yazardan daha idealist ve daha kalabalık münevver bir genç nesil, münevver köy muallimi gönderebilmektir. Öyle bir köy muallimi tipi yaratmalıyız ki, O, köylünün itikatlarını işlemek ve içtimai muamelelerine müessir olmakla kalsın. Köyün maddi simasını, İktisadi hayatını da değiştirsin. Çünkü içinde yaşadığımız Türk cemiyeti de artık durgun bir cemiyet olamaz. O, artık daima inkişaf eden, yani maddi bünyesi yeniden kurulan, hareketli bir cemiyet olmak mecburiyetindedir⁷⁵." sözleriyle Enstitülerden beklenenleri özetlemiş olmaktadır.

---

⁷⁴ *Cumhurbaşkanı, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının, Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri*, C.3, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1946, s. 73.

⁷⁵ İ. Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, s. 444.

İşte bu noktalardan hareketle açılan Köy Enstitülerinde, öğretim programlarına ziraat ve teknik dersler konuldu. Bu dersler uygulamalı olarak yapılarak öğrencilerin gerçek anlamda bu işleri öğrenmeleri sağlandı. İkinci Dünya Savaşının tüm sıkıntılarının yaşandığı bir ülkede bu kurumlarda uygulanan üretici iş eğitimi sayesinde ilk defa bir eğitim kurumu kendi ihtiyaçlarını büyük oranda temin edebilme başarısı gösterdi. Buradan mezun olan öğretmenler köyün içinden geldikleri ve köylüye yarayacak pek çok bilgiye sahip oldukları için köylü tarafından kolayca benimsenip arkasından gidilecek kişiler haline geldiler. Gittikleri köylerde oluşturdukları, örnek tarla, bahçelerle köylüye örnek oldular. Köyde mevcut olmayan pek çok araç-gereci köye sokmayı ve köylerin bunlardan faydalanmasını sağladılar.

Ancak ne yazık ki bu kurumlardaki bu özgün eğitim-öğretim faaliyetlerin ömrü fazla uzun olmadı. 1947 yılında öğretim programlarında yapılan değişikliklerle, teorik derslerin ağırlığı artırılarak uygulama çalışmaları azaltıldı. 1954 yılına gelindiğinde ise çıkarılan bir yasa ile Köy Enstitüleri İlköğretmen Okullarına dönüştürülerek, Türkiye'nin gerçeklerinden yola çıkılarak kurulmuş olan bu orijinal eğitim kurumları kapatıldı.

Özet

Bu makalede, Köy Enstitülerindeki eğitim-öğretim konusu incelenmiştir. Makalede önce, Cumhuriyet yönetiminin eğitime verdiği önem ve Enstitülerin açılmasından önce kırsal alandaki eğitim sorununun nicel boyutu anlatılmıştır. Daha sonra, öğretmenlerin köylerde çalışmak istememeleri ve köye adapte olamamalarının nedenleri irdelenmiş, Enstitülerdeki eğitimin bu noktaları göze alarak şekillendiği ortaya konulmuştur. Enstitülerde iş eğitiminin ilkesinin ne şekilde uygulandığı incelenmiş, bu eğitimin üretime yönelik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan üretici iş eğitimi sayesinde Enstitülerin kar elde eden kurumlar haline geldikleri, arşiv belgelerine dayanarak, ortaya konulmuştur.

Abstract

Education-Instruction themes in the village institutes are analyzed in this article. First of all, importance that was given by the Republican administration to education and the quantitative dimension of the education problem in the rural area before the Institutes were opened were described. Then, the reasons of the instructors' not willing to work in the villages and of their not adapting to the villages were examined and it is put forward that the education in the Institutes took shape by taking these points into consideration. How the principle of labour education was practiced at the Institutes was analyzed and it was concluded that this education was directed at pro-

duction. Based on the archive documents it was put forward that thanks to the productive labour education undertaken, the Institutes became profit making associations.

Anahtar Kelimeler

1. Eğitim
2. Enstitü
3. İsmail Hakkı Tonguç
4. İř eğitimi
5. Üretim

Key Words

1. Education
2. Institute
3. İsmail Hakkı Tonguç
4. Labour education
5. Production

SÖZLÜ TARİH KÖŞESİ